

دکتر لیلا سلیقه‌دار

ارزشیابی در گپ و گفت معلمان

همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های معلمي، یادگیری دانش‌آموزان و نوع تربیت آنان بوده است. تمام پیشرفت‌های مربوط به حوزهٔ تعلیم و تربیت، به نوعی با همین نگرانی و هدف‌نهایی معلم همراه و مرتبط بوده است. بر این اساس، در خصوص یکی از شرایط زمینه‌ای و اثرگذار در آموزش که با عنوان «مهارت‌ها» یا «فنون تدریس» شناخته می‌شود، سلسله‌گفت‌وگوهایی با گروه‌های متفاوتی از معلمان انجام شده است. در هر شماره، یکی از مباحث، با عده‌ای از معلمان بحث و بررسی می‌شود. از آن‌جا که نظرات هر یک از دوستان خواننده می‌تواند آغازگر راهی تازه و به اشتراک گذاشتن تجربه‌ای جدید باشد، بنابراین سؤالات مربوط به هر موضوع، در مجله، و یا در وب سایت مجله قرار خواهد گرفت. منتظر دریافت نظرات شما هستیم.

اشاره

نقش اصلی معلم در فرایند یاددهی-یادگیری، فراهم ساختن شرایط و امکانات مناسب آموزشی و پرورشی و هدایت دانش‌آموزان در جهت رشد و تکامل آنان است. برای این منظور لازم است معلم، دانش‌آموزان خود را به خوبی بشناسد. ارزشیابی این شرایط را فراهم می‌آورد. در این نوشته، در رابطه با موضوع ارزشیابی، گفت‌وگویی با تعدادی از معلمان شیرازی صورت گرفته است. بیش از هر چیز، لازم است از همکاری و مساعدت سرکار خانم اعظم احمدی مدیر محترم دبیرستان توحید ۱ که زمینه برگزاری این نشست را فراهم کردند، سپاس‌گزاری کنیم.

حال ممکن است اطلاعات حاصل از اندازه‌گیری، با کمیت‌های عددی و یا به صورت توصیف کیفی بیان شود. اما در هر دو صورت لازم است اطلاعات به دست آمده، با ملاک معینی مقایسه و بر این اساس دربارهٔ فرد مورد مطالعه داوری شود تا عمل ارزشیابی انجام گرفته باشد. به سخن دیگر، ارزشیابی مستلزم قضاوت علمی در مورد ویژگی‌ها و یا رفتارهای فرد بر اساس ملاک‌های معینی است.

با توجه به آن چه مطرح شد، ارزشیابی از جایگاه مهمی در آموزش برخوردار است تا جایی که ادامهٔ صحیح روند یاددهی یادگیری، جز با در اختیار داشتن نتایج حاصل از ارزشیابی، کاری بعید و گاه ناممکن است. بر این اساس، در این شماره از گفت‌وگو با معلمان، مهمان شهر شیراز و تعدادی از معلمان آموزش و پرورش این شهر شدیم.

در این نشست، **اعظم احمدی**، مدیر دبیرستان دخترانهٔ توحید ۱ واقع در ناحیهٔ یک آموزش و پرورش شیراز، مسئولیت برگزاری جلسه را برعهده گرفت. او پس از بیان مقدماتی دربارهٔ ارزشیابی، یکی از دغدغه‌های مهم در این زمینه را چنین مطرح کرد: «آنچه که در ارزشیابی بسیار اهمیت دارد، انجام آن به شکلی است که روح ناامیدی و ناتوانی را به دانش‌آموز القا نکند. این در شرایطی اتفاق می‌افتد که معلمان

گاهی معلم دانش‌آموز را به عنوان فردی واحد و مستقل از گروه در نظر می‌گیرد و می‌کوشد ویژگی‌ها و دانسته‌های او را بشناسد. زمانی دیگر، توجه به گروه‌های دانش‌آموزی در کلاس و ویژگی‌های گروهی آنان مورد نظر است. در هر دو حالت، معلم نیازمند استفاده از ابزارهایی است تا زمینهٔ شناخت افراد را فراهم آورد. این شناخت موجب می‌شود برنامه‌های خود را متناسب با شرایط و امکانات و ویژگی‌های موجود تطبیق دهد. اندازه‌گیری می‌تواند اطلاعات لازم را فراهم کند.

**ارزشیابی را با
ترس همراه نکنیم
و آن را وسیلهٔ تنبیه
دانش آموزان قرار
ندهیم**

● مدت زمانی را که می‌خواهیم دانش آموز خود را برای امتحان آماده کند؛ با توجه به حجم درس تنظیم شود.

● در برگزاری امتحان، زمان کافی برای پاسخ‌گویی دانش آموزان در نظر گرفته شود.

● تعداد سؤالات به اندازه‌ای باشد که موجب خستگی آنان نشود.

● ارزشیابی را با ترس همراه نکنیم و آن را وسیلهٔ تنبیه دانش آموزان قرار ندهیم.

● ملاک‌های ارزشیابی را به درستی و به صورت کامل به دانش آموزان شرح دهیم.

رقیه رضائی، دبیر عربی دبیرستان توحید، از زاویهٔ دیگری به موضوع نگاه می‌کند. او می‌گوید: «متأسفانه در اغلب موارد، نتایج حاصل از ارزشیابی، صرفاً متوجه دانش آموز است و همین موضوع احساس نامطلوبی در او ایجاد می‌کند. در حالی که باید در نظر گرفت، که نتیجهٔ نامطلوب، به عوامل متعددی مربوط است که یکی از آنها می‌تواند دانش آموز و چگونگی تلاش او باشد. ولی بقیهٔ عوامل می‌تواند به توانمندی معلم در یاددهی، امکانات آموزشی و نحوهٔ بهره‌گیری از آن و یا سایر عوامل محیطی مربوط باشد.»

زهرا بازرگانی، دبیر شیمی این دبیرستان، می‌افزاید:

بتوانند شرایط روحی، فیزیکی و جسمی دانش آموزان را در نظر بگیرند.»

شهباز گودرزی، کارشناس مسئول آموزش متوسطهٔ آموزش و پرورش ناحیهٔ یک شیراز گفت: «زمانی نتیجهٔ ارزشیابی می‌تواند در دانش آموز اثربخش باشد که کمیت جای خود را به کیفیت بدهد. در حال حاضر، تهدید کنکور، شرایطی را فراهم آورده است که بیش از رسیدن به اهداف یادگیری، کسب نمره از جایگاه بیشتری برخوردار شده است. هم‌چنین، تنوع بالای مطالب درسی موجب شده است که اندازه‌گیری بیشتر از ارزشیابی مورد توجه قرار گیرد. همین امر موجب می‌شود که امکان بررسی‌های بعد از امتحان کاهش یابد و تنها نتیجهٔ به دست آمده، نمراتی باشند که گاه تفسیر نکردن آنها، صرفاً حس دل‌سردی و در نتیجه بی‌انگیزگی را به دنبال خواهد داشت.»

صدیقه فردوسی‌پور، دبیر ریاضی دبیرستان توحید معتقد است: «در شرایط موجود هم، راهکارهایی برای کاهش احساس منفی حاصل از ارزشیابی در دانش آموزان وجود دارد. برای مثال، انجام راه‌های زیر، نمونه‌هایی از این دست است:

● قبل از ارزشیابی، اهداف مورد نظر برای دانش آموزان روشن شود.

می‌افزاید: «در حال حاضر، مقصود نهایی در بسیاری از کلاس‌ها، اتمام کتاب درسی است و نه یادگیری دانش‌آموزان. این موضوع به دلیل تنوع بالای مطالب درسی و عدم تناسب آن با زمان آموزش روی می‌دهد. اکثر معلمان از کمبود وقت گلّه‌مند هستند. البته من قبول دارم و بین معلمان مدرسه و همکارانم شاهد افرادی هستم که با بهره‌گیری از روش‌های متفاوت تدریس و استفاده از شیوه‌های یادگیری فعال و مشارکتی بر این مشکل فائق می‌آیند، اما به هر حال این موضوع سایه‌ای سنگین در آموزش به وجود آورده است و در برخی موارد، به عنوان بهانه‌ای بدون پاسخ مورد استفاده قرار می‌گیرد و آموزش را از اصل و اساس خود دور می‌کند.»

ونوس صداقت کیش، معاون آموزشی دبیرستان، برای این که نگاهی تکمیلی به موضوع ارزشیابی ایجاد شود، می‌گوید: «باید توجه داشت که همواره ارزشیابی فعلیتی نیست که میزان آموخته‌های تئوری دانش‌آموز را اندازه بگیرد، بلکه در بسیاری از رفتارها و نگرش‌ها هم موضوع ارزشیابی مطرح است. برای مثال، هنگامی که از دانش‌آموزان انتظار دارم به قوانین مدرسه توجه کنند و آن‌ها را زیر پا نگذارند، لازم است شرایطی را فراهم آورم که امکان مطالعه رفتار دانش‌آموزان را ایجاد کند تا بتوانم میزان تحقق خواسته‌ها و انتظارات را اندازه‌گیری و البته پس از آن، شیوه‌های رفع نواقص و افزایش قوت‌ها را بررسی کنم. در این جا ارزشیابی از آن چه اختصاصاً من به عنوان معاون آموزشی داده باشم نیست، بلکه از رفتارهایی است که در طول زمان و از منابع متفاوت ایجاد شده‌اند.»

گودرزی که به موضوع نگاهی کلان دارد، معتقد است: «یکی از ریشه‌های پنهان در نوع و نحوه ارزشیابی دانش‌آموزان، شیوه ارزشیابی از معلمان است. اگر در فرایند ارزشیابی معلمان، مواردی چون خلاقیت و نوآوری به مفهوم واقعی، میزان استفاده عملی از رسانه‌های نوین در انتقال پیام‌های آموزشی، بهره‌گیری از روش‌های نوین تدریس به صورت مستمر و نه به صورت نمایشی، و شناخت و بهره‌مندی از سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان لحاظ شود، در این صورت در کلاس‌های درس، فعالیت‌های معلمان و به تعاقب آن

«من برای این که بتوانم تأثیر ارزشیابی را در کلاس‌م افزایش دهم و از نتایج آن در شناسایی نقاط ضعف و قوت خود استفاده کنم، تعداد ارزشیابی‌ها را در کلاس‌م افزایش می‌دهم. در این صورت، می‌توانم در پایان هر ارزشیابی، با بررسی نتایج آن، متوجه میزان اثرگذاری تدریس‌م در یادگیری دانش‌آموزان شوم. برای مثال، وقتی بیشتر دانش‌آموزان در یک بحث خاص، نمرات کمتری گرفته‌اند، متوجه می‌شوم که در ارائه آن قسمت از درس باید تجدیدنظر کنم. علاوه بر این، در بررسی هر دسته از آزمون‌ها، نتایج نشان دهنده آن است که آیا دانش‌آموزان در یادگیری مفهوم‌ها بیشتر موفق بوده‌اند یا نظریه‌ها و یا حقایق. این نوع دسته‌بندی در مطالعه نتایج ارزشیابی، می‌تواند تأثیر زیادی در برآورد نتایج داشته باشد.»

پروین دادپور، که مسئولیت تدریس فیزیک این دبیرستان را بر عهده دارد، برای افزایش تأثیرگذاری ارزشیابی، راه‌های دیگری را اضافه می‌کند و می‌گوید: «تنها آزمون‌های مکرر نمی‌تواند راه‌حل خوبی باشد. شاید به نظر برسد، داشتن ارتباط صحیح با دانش‌آموز» ارتباط چندانی با ارزشیابی ندارد، اما از مهم‌ترین مقوله‌های مؤثر در ارزشیابی است. هم‌چنین لازم است معلم در ارزشیابی، آموخته‌های دانش‌آموز را بسنجد و از امتحان به عنوان راهی برای آزمون نیاموخته‌ها و استعدادیابی دانش‌آموزان استفاده نکند. از دیگر عوامل مؤثر نیز، توجه به سنجش یادگیری مفهومی در دانش‌آموزان است. هنگامی که تنها حفظیات دانش‌آموز مورد توجه قرار می‌گیرد، در واقع یادگیری دانش‌آموز مقصود نهایی نیست و بدیهی است که نتیجه ارزشیابی هم نمی‌تواند معرف صحت و سقم فرایند یاددهی یادگیری باشد.»

احمدی، ضمن اعلام موافقت با نظر دادپور

**شاید به نظر برسد،
داشتن ارتباط صحیح
با دانش‌آموز» ارتباط
چندانی با ارزشیابی
ندارد، اما از مهم‌ترین
مقوله‌های مؤثر در
ارزشیابی است**

ارزشیابی از دانش‌آموزان، تحولی روی خواهد داد. به دیگر سخن، حلقهٔ اثربخش در ارزشیابی دانش‌آموزان، نحوهٔ ارزشیابی از معلمان است.»

رضائی در ادامهٔ نظر گودرزی می‌افزاید: «باید توجه داشت که ارزشیابی از معلم، تنها مندرجات یک برگه و بندهای مربوط به آن نیست. آنچه در عمل از کار یک معلم ارزشیابی می‌شود، نگاهی است که دیگران در این باره دارند و قضاوت‌هایی است که در این زمینه انجام می‌شود. برای مثال در اغلب موارد، میزان قبولی دانش‌آموزان، ملاک برتری معلمی به دیگری است. اما وقتی از ارزشیابی مفهومی از دانش‌آموزان سخن به میان می‌آید، باید این سؤال را هم مطرح کرد که آیا تمام دانش‌آموزان معلمی که نمرات بالایی به دست آورده‌اند، از توانایی‌های واقعی مربوط به همان رشته هم برخوردارند؟ آیا به طور مثال کسی که در درس دینی بهترین نمره را کسب کرده، در نگارش او نیز تغییری ایجاد شده و در رفتارهای مذهبی هم سرآمد است؟ این‌ها چهره‌های پنهان تأثیرگذاری ارزشیابی معلمان است. هنگامی که تنها کمیت‌ها در ارزیابی معلم نقش دارند، عملکرد و نوع فعالیت معلم در رابطه با دانش‌آموزان هم تغییر خواهد کرد.»

اما دادپور نظر دیگری دارد: «با همهٔ این چالش‌ها، معلم هرگز متوقف نمی‌شود و راهش را ادامه می‌دهد. من برای این که کلاس کم‌تر تحت تأثیر موارد منفی محیطی قرار بگیرد، شیوه‌های خاصی را اجرا می‌کنم. برای مثال تجربه‌ام نشان داده است که هرچه بیشتر از شیوه‌های شفاهی در امتحانات استفاده می‌کنم، موفقیت دانش‌آموزانم بیشتر است. به همین دلیل، در تمام جلسات، پرسش‌های شفاهی انجام می‌دهم. یا برای استفاده از آزمون‌های تستی، حتماً آموزش‌های اولیه را در نظر می‌گیرم و می‌کوشم تأثیر دو عامل دقت و سرعت را به دانش‌آموزانم متذکر شوم تا نتیجهٔ لازم را

از امتحانات تستی به دست آوریم.»

سکینه سلیقه‌دار که عضو گروه تاریخ گروه‌های آموزشی سازمان آموزش و پرورش شهر تهران است و زمینهٔ ارتباط و آشنایی با دوستانمان در شیراز را فراهم آورده است، به این گفت‌وگو دعوت می‌شود. او می‌گوید: «برای این که تأثیر ارزشیابی افزایش یابد و به قول خانم دادپور، کمتر تحت تأثیر عوامل محیطی قرار بگیرد، باید در شیوه‌های اجرایی ارزشیابی تغییراتی صورت گیرد. برای مثال، در کلاس‌هایم تجربه کرده‌ام که اگر به فرایند تفکر فراگیرندگان توجه کنم - هر چند پاسخ آن‌ها نادرست باشد - و به دلایل و استدلال آن‌ها گوش فرا دهم، بهتر متوجه نواقص احتمالی می‌شوم و برای حصول به نتایج بهتر، راهنمایی‌شان می‌کنم. هم‌چنین، فکر می‌کنم بین تکلیف و ارزشیابی رابطهٔ تنگاتنگی وجود دارد. اگر معلم از تکالیفی استفاده کند که فرصت بررسی، تفکر و تجدیدنظر را به دانش‌آموزان بدهد، می‌تواند چنان توجهی را در دانش‌آموزان خود به وجود آورد که در امتحانات مفهومی موفق‌تر از پیش باشند.»

او هم‌چنین بر اساس مطالعات خود، به نوشته‌ای از کتاب «مدرسه کجاست؟» اشاره می‌کند و ادامه می‌دهد: «دکتر غلامحسین عدالتی در کتاب خود می‌نویسد: «راهی را که می‌رویم، از جمله تشویق برای کسب نمره، رقابت در مدارس برای قبولی بیشتر در نمونه دولتی، کنکور تیزهوشان و ... ما را از راه اصلی بازداشته است. روز قیامت خداوند از هیچ مدیر مدرسه‌ای نخواهد پرسید درصد قبولی مدرسهٔ تو چه قدر بود، ولی مطمئن هستم او خواهد پرسید با بهترین زمان عمر بندگان من چه کردید؟»

این موضوع برای من همواره تداعی‌گر پرسش خداوند از نه تنها مدیر و مسئول در آموزش و پرورش، بلکه از من و هر معلم است. به واقع، چگونه با بهترین زمان عمر بندگانش رفتار می‌کنیم.»

آن چه مطالعه کردید، خلاصه‌ای از گفت‌وگو با تعدادی از معلمان فعال آموزش و پرورش ایران است. از آن جا که موضوع ارزشیابی از گستردهٔ وسیعی برخوردار است، لذا نظرات بسیاری نیز در این باره مطرح شده است که به منظور رعایت حوصلهٔ خواننده، تنها به نمونهٔ اندکی از آن‌ها اشاره کردیم. اما صفحات وب سایت مجلهٔ رشد تکنولوژی آموزشی می‌تواند پذیرای نظرات تکمیلی، تأییدی و یا انتقادی شما عزیزان باشد. به همین منظور، دعوت می‌شود با در اشتراک گذاشتن تجربه‌ها و باورهای خود در زمینهٔ ارزشیابی، ادامهٔ سخن را در این محیط مجازی بخوانید.

همواره ارزشیابی
فعالیتی نیست که
میزان آموخته‌های
نظری دانش‌آموز را
اندازه بگیرد، بلکه در
بسیاری از رفتارها و
نگرش‌ها هم موضوع
ارزشیابی مطرح است